

Kohtuasi C-501/20**Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1****Saabumise kuupäev:**

6. oktoober 2020

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Audiencia Provincial de Barcelona (Barcelona provintsi kohus, Hispaania)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

18. september 2020

Määruskaebuse esitaja:

M P A

Vastustaja:

L C D N M T

Põhikohtuasja ese

Abielu lahutamise ja abieluvarasuhte lõpetamise hagi, milles on esitatud ka hooldusõigust ja vanemlikku vastutust alaealiste laste suhtes puudutavad nõuded ning laste jaoks elatise ja Togos asuva pereeluaseme kasutamise korra määramise nõuded.

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

ELTL artikli 267 alusel esitatud eelotsusetaotlus, milles palutakse tõlgendada nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrust (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (EÜT 2003, L 338, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 243), artikleid 3 ja 8 ning vajaduse korral artikleid 6, 7 ja 14 ning nõukogu 18. detsembri 2008. aasta määruse (EÜ) nr 4/2009 kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta

ülalpidamiskohustuste küsimustes (ELT 2009, L 7, lk 1) artiklit 3 ja vajaduse korral artiklit 7.

Eelotsuse küsimused

1. Kuidas tuleb tõlgendada määruse nr 2201/2003 artiklis 3 ja määruse nr 4/2009 artiklis 3 sätestatud mõistet „alaline elukoht“ liikmesriigi kodanikest isikute puhul, kes elavad kolmandas riigis oma tööülesannete tõttu, mida nad täidavad Euroopa Liidu lepinguliste töötajatena ja kes on kolmandas riigis Euroopa Liidu diplomaatiliste töötajate staatuses, kui nende elamine selles riigis on seotud nende ülesannete täitmisega, mida nad täidavad liidu jaoks?
2. Kui määruse nr 2201/2003 artikli 3 ja määruse nr 4/2009 artikli 3 tähenduses sõltub abikaasade alalise elukoha kindlaksmääramine nende kui Euroopa Liidu lepinguliste töötajate staatuses kolmandas riigis, siis kuidas mõjutab see alaealiste laste alalise elukoha kindlaksmääramist vastavalt määruse nr 2201/2003 artiklile 8?
3. Kas juhul, kui leitakse, et laste alaline elukoht ei ole kolmandas riigis, võib alalise elukoha kindlaksmääramiseks vastavalt määruse nr 2201/2003 artiklile 8 võtta arvesse ema kodakondsuse seost, elukohta Hispaanias enne abielu sõlmimist, alaealiste laste Hispaania kodakondsust ja asjaolu, et lapsed on sündinud Hispaanias?
4. Kui tuvastatakse, et vanemate ja laste alaline elukoht ei ole liikmesriigis, võttes arvesse asjaolu, et vastavalt määrusele nr 2201/2003 ei ole nõudeid lahendama pädev ükski teine liikmesriik, siis kas asjaolu, et kostja on liikmesriigi kodanik, takistab määruse nr 2201/2003 artiklites 7 ja 14 ette nähtud täiendava sätte kohaldamist?
5. Kuidas tuleb – juhul kui määratakse kindlaks, et laste elatise kindlaksmääramise seisukohast ei ole vanemate ja laste alaline elukoht liikmesriigis – tõlgendada määruse nr 4/2009 artikli 7 *forum necessitatis*'t ja eelkõige, millised eeltingimused on vajalikud selleks, et asuda seisukohale, et menetlust ei saa mõistlikult algatada või läbi viia või see osutub võimatuks kolmandas riigis, millega on kohtuvaidlusel tihe seos (käesoleval juhul Togo)? Kas on vaja, et pool tõendaks, et ta on selles liikmesriigis algatanud või püüdnud algatada menetlust, aga negatiivse tulemusega, ning kas liikmesriigiga piisava seotuse jaoks piisab ühe vaidluse poole kodakondsusest?
6. Kas sellisel juhul nagu käesolev, kui abikaasadel on tugev side liikmesriikidega (kodakondsus, varasem elukoht), , on põhiõiguste harta artikliga 47 vastuolus, kui ükski liikmesriik ei ole määruste sätete kohaselt pädev?

Viidatud liidu õigusnormid

Määrus nr 2201/2003, artiklid 3, 6, 7, 8 ja 14.

Määrus nr 4/2009 artiklid 3 ja 7.

Nõukogu 24. juuni 2016. aasta määrus (EL) 2016/1103, millega rakendatakse tõhustatud koostööd kohtualluvuse, kohaldatava õiguse ning otsuste tunnustamise ja täitmise valdkonnas abieluvararežiime käsitlevates asjades (ELT 2016, L 183, lk 1).

Euroopa Liidu põhiõiguste harta, eriti selle artikkel 47.

Viidatud liikmesriigi õigusnormid

1. juuli 1985. aasta kohtuvõimu käsitlev põhiseaduse rakendusseadus 6/1985 (Ley Orgánica 6/1985 del Poder Judicial, BOE nr 157, 02.07.1985) (edaspidi „LOPJ“); õigusnorm, millega määratakse Hispaania kohtute kohtualluvus.

I) Selle artikli 22c kohaselt on Hispaania kohtud põhimõtteliselt pädevad:

– punkt c) abikaasadevahelistes isiklike ja varasuhete, abielu tühisuse, lahuselu ja abielulahutuse ning nende muudatuste asjades, tingimusel, et ükski teine välisriigi kohus ei ole pädev, kui mõlema abikaasa alaline elukoht on hagi algatamise ajal Hispaanias või kui nende viimane alaline elukoht oli Hispaanias ja üks neist elab seal, või kui kostja alaline elukoht on Hispaanias, või kui – vastastikusel kokkuleppel esitatud avalduse korral – üks abikaasadest elab Hispaanias või kui hageja alaline elukoht on vähemalt ühe aasta jooksul alates hagi esitamisest Hispaanias või kui hageja on Hispaania kodanik ja tema alaline elukoht on olnud Hispaanias vähemalt kuus kuud enne hagi esitamist, samuti siis, kui mõlemal abikaasal on Hispaania kodakondsus,

– punkt d) põlvnemise ning vanema ja lapse suhete, lastekaitse ning vanemliku vastutuse asjades, kui lapse või alaealise alaline elukoht on hagi esitamise ajal Hispaanias või kui hageja on Hispaania kodanik või elab alaliselt või on igal juhul vähemalt kuus kuud enne hagi esitamist elanud Hispaanias.

II) Artiklis 22 g on ette nähtud:

Hispaania kohtutel puudub pädevus juhtudel, kus Hispaania seadustes ette nähtud kohtualluvuse eeskirjad sellist kohtualluvust ette ei näe; Hispaania kohtud ei saa siiski oma pädevusest loobuda või seda mitte tunnustada, kui vaidlusjuhtum on seotud Hispaaniaga ja kui juhtumiga seotud eri riikide kohtud on oma pädevusest loobunud.

Tsiviilseadustik (Código Civil)

Selle artikli 40 kohaselt on tsiviilõiguste teostamiseks ja tsiviilkohustuste täitmiseks põhimõtteliselt füüsiliste isikute elukoht nende alaline elukoht, kuigi oma töö tõttu välisriigis elavate diplomaatide puhul, kellel on ekstraterritoriaalsuse õigus, loetakse elukohaks nende viimast elukohta Hispaania territooriumil.

Põhikohtuasja asjaolude ja menetluse kokkuvõte

- 1 Vaidluse pooled abiellusid 25. augustil 2010 Hispaania Suursaatkonnas Guinea-Bissaus. Abielu on kantud Guinea-Bissau konsulaarse perekonnaseisuregistri raamatusse. Neil on kaks last, kes on sündinud 10. oktoobril 2007 ja 30. juulil 2012 Manresas (Barcelona). Naisel on Hispaania kodakondsus. Mehel on Portugali kodakondsus. Lastel on Hispaania ja Portugali kodakondsus.
- 2 Abikaasad elasid Guinea-Bissaus alates 2010. aasta augustist kuni 2015. aasta veebruarini ning alates sellest kuupäevast kolisid nad Togo Vabariiki. Kooselu lõppes faktiliselt 2018. aasta juulis. Pärast kooselu faktilist lõppu elavad ema ja alaealised lapsed endiselt perekonna eluasemes, mis asub Togos, ning mees elab samas riigis hotellis.
- 3 Mõlemad abikaasad on Euroopa Komisjoni töötajad Togo delegatsioonis. Nende kutsekategooria on lepinguliste töötajate kategooria. Esitatud dokumentide kohaselt ei saa lepingulised töötajad oma lepingulise töösuhte tõttu selle institutsiooniga liikmesriigi diplomaadi staatust. Töökohariigi lepingulised töötajad on liidu diplomaatilised töötajad, kuid ELi liikmesriikides käsitatakse neid ainult liidu töötajatena. Neil on diplomaatiline staatus, mille kehtivus piirdub ainult elukohariigiga ja ametiajaga.
- 4 M P A esitas 6. märtsil 2019 Juzgados de Primera Instancia de Manresale (Manresa esimese astme kohtud) (Barcelona) hagi L C DAS N M T-ga sõlmitud abielu lahutamiseks. Hagi nõuab ta abikaasade abielu lahutamist ja abieluvarasuhte lõpetamist, samuti alaealiste laste suhtes hooldusõiguse ja vanemliku vastutuse korra ja teostusviisi määramist, laste jaoks elatise määramist ning Togos asuva pereeluaseme kasutamise korra määramist.
- 5 Esimese astme kohus võttis 3. juuni 2019. aasta määrusega hagi menetlusse. Kostja esitas vastuväite rahvusvahelise kohtualluvuse puudumise tõttu, leides, et Hispaania kohtutel puudub pädevus asja menetleda. Nimetatud kohus võttis 9. septembri 2019. aasta määrusega vastuväite vastu ja tunnistas rahvusvahelise kohtualluvuse puudumist asja menetlemiseks. Esimese astme kohus põhjendab oma otsust sellega, et Hispaanias ei ole alalist elukohta. Naine esitas selle määruse peale määruskaebuse eelotsusetaotluse esitanud kohtule.

Põhikohtuasja poolte peamised argumendid

- 6 **Naine** kinnitab, et mõlemal abikaasal on töökohariikides akrediteeritud ELi töötajatena diplomaadi staatus ning et selle staatuse annab vastuvõttev riik ning see laieneb ka alaealistele lastele. Ta esitab dokumentidena reisiloa (*laissez-passer*), mida ta nimetab diplomaatiliseks passiks; enda ja laste diplomaatilised kaardid, mille on väljastanud Aafrika ametiasutus; Togo Vabariiki määratud Euroopa Liidu asjuri kaardi ja EL delegatsiooni Togos diplomaatilise nimekirja, millesse on abikaasad kantud. Need dokumendid toetavad eespool punktis 3 esitatud hinnangut.
- 7 Ta väidab, et abielulahutuse, vanemliku vastutuse ja elatise asjade menetlemise kohtualluvus määratakse kindlaks vastavalt EL määrustele alalise elukoha järgi ning et tsiviilseadustiku artikli 40 kohaselt ei lange alaline elukoht kokku mitte kohaga, kus isik töötab ELi ametnikuna, vaid elukohaga enne selle staatuse saamist, st Hispaaniaga.
- 8 Ta väidab samuti, et tal on Viini konventsiooni artiklis 31 tunnustatud puutumatus kaitse ning et tema nõuded ei kuulu selle artikli erandite alla.
- 9 Ta tugineb eespool nimetatud määrustes tunnustatud *forum necessitatis*'e kohaldamisele ja toob välja Togo kohtute olukorra. Ta esitab ÜRO Peaassamblee inimõiguste nõukogu koostatud aruanded (üks 17. augusti 2016. aasta aruanne, milles on tuvastatud kohtunike sobiva ja pideva kvalifikatsiooni puudumist ning inimõiguste rikkumise eest karistamatuse õhkkonna püsimist; teine 22. augusti 2016. aasta aruanne, milles väljendatakse ÜRO muret kohtuvõimu sõltumatuse, õigusemõistmise kättesaadavuse ja inimõiguste rikkumise eest karistamatuse pärast ning tuuakse ära ÜRO inimõiguste ülemkomissari märkus selle kohta, et õiguslikult akrediteerimata teenistujad toimivad kohtutes teatud kohtunike ja vaidluse poolte vahel vahendajatena, mida peetakse korrupsiooni soosivaks asjaoluks) ning märgib, et naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee nõudis Togolt tungivalt, see riik tagaks naistele tegeliku juurdepääsu kohtutele.
- 10 **Mees** väidab, et kumbki abikaasa ei tööta oma vastava riigi, Hispaania ja Portugali diplomaadi ametis, vaid et nad on Euroopa Komisjoni töötajad Togo delegatsioonis lepinguliste töötajatena. Ta väidab, et reisiluba ei ole mitte diplomaatiline pass, vaid selliste kolmandate riikide territooriumil, mis ei ole Euroopa Liidu liikmed, kehtiv reisiluba või reisidokument.
- 11 Ta väidab, et Viini konventsioon ei ole kohaldatav, vaid kohaldatav on Euroopa Liidu privileegide ja immunitetide protokoll nr 7, mida kohaldatakse ainult ametiülesannetes tehtud tegude suhtes.
- 12 Ta vaidlustab *forum necessitatis*'e kohaldamise.
- 13 Ta väidab, et nendel põhjustel on alaline elukoht Togo ja et Hispaania kohtutel puudub kohaldatavate määruste alusel pädevus.

Eelotsusetaotluse põhjenduste kokkuvõte

Üldine probleemiasetus

- 14 Selleks et määrata kindlaks kohtute rahvusvaheline kohtualluvus abielulahutuse menetlemiseks – milles taotletakse ka vanemlikku vastutuse meetmete, alaealistele lastele elatise määramist ja abieluvarasuhte lõpetamist – tuleb kohaldada kolme Euroopa Liidu määrust: nr 2201/2003, nr 4/2009 ja nr 2016/1103. Määrustes on kohtualluvuse jaoks määravad kaks põhilist mõistet: alaline elukoht ja kodakondsus. Seotuse põhikriteerium kohtualluvuse kindlaksmääramiseks on käesolevas asjas alalise elukoha kriteerium, kuna abikaasad on eri kodakondsusega. Nendes määrustes ei ole siiski määratletud, mida tuleb mõista alalise elukoha all.
- 15 Euroopa Kohus ei ole täisealiste alalise elukoha mõiste suhtes abilahutuse korral seisukohta võtnud. Tehtud kohtuotsustes käsitletakse alaealiste laste alalise elukoha mõistet: 17. oktoobri 2018. aasta kohtuotsus UD (C-393/18 PPU, EU:C:2018:835); 8. juuni 2017. aasta kohtuotsus OL (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436); 9. oktoobri 2014. aasta kohtuotsus C (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268); 22. detsembri 2010. aasta kohtuotsus Mercredi (C-497/10 PPU) ja 2. aprilli 2009. aasta kohtuotsus A (C-523/07, EU:C:2009:225). Nendes otsustes, mis puudutavad alati alaealiste laste alalist elukohta:
- on märgitud, et määrus nr 2201/2003 ei sisalda mõiste „alaline elukoht“ määratlust;
 - täpsustatakse, et see on liidu õiguse autonoomne mõiste, mistõttu tuleb selle määratlemisel arvestada määruse sätete konteksti ja määruse eesmärki ning eelkõige eesmärki, mida on väljendatud määruse põhjenduses 12, mille kohaselt on määrusega kehtestatud kohtualluvuse alused kujundatud lapse huve silmas pidades, eelkõige läheduskriteeriumi põhjal;
 - alaealiste laste alalise elukoha kindlaksmääramiseks võetakse arvesse erinevaid tegureid, eelkõige kohta, kus lapsel on teatav ühiskondlik ja perekondlik integratsioon, võttes arvesse riigis viibimise kestust, regulaarsust, tingimusi ja põhjuseid, isegi kui lapse asjaomases riigis viibimise kestus ei ole iseenesest määrav selleks, et lapse alaline elukoht oleks selles riigis; tegemist võib olla kaudse tõendiga, mida tuleb aga hinnata koos teiste asjaoludega. Arvesse võib võtta ka lapse kodakondsust, kooliskäimise koht, lapse keeleoskust ning tema perekondlikke ja sotsiaalseid suhteid. Alati on nõutav lapse füüsiline kohalviibimine mingil ajahetkel liikmesriigis.
- 16 Abielulahutuse kohtualluvuse kindlaksmääramiseks ei ole kohtupraktikat abikaasade alalise elukoha mõiste kohta. Samuti ei ole seda laste alalise elukoha kohta käesoleva kohtuasja asjaoludel, st selle kohta, kuidas mõjutab alalise elukoha kindlaksmääramist nende isikute diplomaatiline või muu samalaadne

staatus, kes töötavad Euroopa Liidu töötajate või teenistujatena ja kes on lähetatud nende tööülesannete täitmiseks kolmandasse riiki.

Riigisiseste õigusmõistete kohaldamata jätmine

- 17 Eelotsusetaotluse esitanud kohus leiab, et Hispaania tsiviilseadustiku artikkel 40, millele hageja tugineb Hispaania kohtute pädevuse alusena, ei ole kohaldatav, kuna alaealiste laste alalist elukohta käsitlev Euroopa Kohtu praktika on selge, kui selles märgitakse, et alalise elukoha mõiste on liidu õiguse autonoomne mõiste ning et selle tähenduse ja ulatuse kindlaksmääramiseks ei kohaldata liikmesriikide riigisisest õigust.

Mõiste „abikaasade alaline elukoht“ abielulahutuse ja elatise menetlemise kohtualluvuse kindlaksmääramiseks

- 18 Abielulahutuse nõude esitanud abikaasade alalise elukoha üle hindamisel tuleb kindlaks määrata abikaasade niisuguses riigis nagu Togo viibimise kestus, tavapärased ja stabiilsus. Arvesse tuleb võtta asjaolu, et selles riigis viibimisel on otsene seos nende isikute ametiülesannete täitmisega Euroopa Komisjoni poolt tööle võetud töötajatena ning et see võib nende tööülesannete ja komisjoni vajaduste tõttu varieeruda. Sellega seoses tekib küsimus, kas nende Euroopa Liidu töötaja staatus on määrav asjaolu selleks, et järeldada, et nende alaline elukoht määruse nr 2201/2003 artikli 3 ja määruse nr 4/2009 artikli 3 tähenduses ei ole Togos. Samuti tekib küsimus, kas alalise elukoha kindlaksmääramisel võib arvesse võtta ema (Hispaania) kodakondsuse seost, tema elukohta enne abielu sõlmimist Hispaanias, üht laste kodakondsust ja nende sünnikohta (Hispaania).

Euroopa Liidu lepinguliste töötajate alaealiste laste alalise elukoha mõiste

- 19 Kui Euroopa Liidu lepinguliste töötajate staatus mõjutab vanemate alalise elukoha kindlaksmääramist nii, et viibimine Togos ei ole selle kindlaksmääramisel määrava tähtsusega, siis küsib kohus, kas nimetatud staatusest tulenev alaline elukoht mõjutab alaealiste laste alalise elukoha kindlaksmääramist.

Määruse nr 2201/2003 artiklite 6, 7 ja 14 tõlgendamine

- 20 Kui Euroopa Liidu töötaja staatus ei mõjuta mingil moel abikaasade alalise elukoha kindlaksmääramist liikmesriigis, küsib eelotsusetaotluse esitanud kohus, kas tuleb kohaldada määruse nr 2201/2003 täiendavaid sätteid (artikkel 7 abielulahutuse kohta ja artikkel 14 vanemliku vastutuse kohta) ning kuidas mõjutab määruse artikkel 6 täiendavate sätete kohaldamist.
- 21 Näiteks võiks artikkel 6 käesoleval juhul takistada artiklite 7 ja 14 kohaldamist ning sellest tulenevalt ka riigisiseste seaduste kohaldamist, mis käsitlevad kohtualluvuse kindlaksmääramist abielulahutuse ja vanemliku vastutuse asjades. Kuna kostja on Portugali kodanik (liikmesriigi kodanik), siis tekib küsimus, kas

- a) artikli 6 alusel saab tema vastu hagi esitada teise liikmesriigi (käesoleval juhul Hispaania) kohtus üksnes määruse artiklite 3, 4 ja 5 alusel, välistades võimaluse kohaldada Hispaania riigisiseseid õigusnorme, nagu on lubatud määruse artiklitega 7 ja 14, või kas
- b) vastupidi, liikmesriigi kodaniku staatus ei välista võimalust teda kohtusse kaevata teise liikmesriigi riigisiseste õigusnormide kohaselt, kui selle määruse kohaselt ei ole pädev ükski liikmesriik. Käesolev juhtum erineb 29. novembri 2007. aasta kohtuotsusega Sundelind López, C-68/07, EU:C:2007:740, lahendatud juhtumist, kus kostja ei olnud liikmesriigi kodanik.

Võimalik harta artikli 47 rikkumine

- 22 Eelotsusetaotluse esitanud kohtul on tekkinud küsimus, kas niisugusel juhul nagu käesolev, kus abikaasadel on tugev side liikmesriikidega (kodakondsus, varasem elukoht), on harta artikliga 47 vastuolus, et määrus nr 2201/2003 ei luba kohaldada riigi kohtualluvuse kindlaksmääramiseks riigisiseseid õigusnorme, või kui nende normide kohaselt ei ole ükski liikmesriik pädev, kui on tõsiseid kahtlusi kolmanda riigi kohtute erapooletuses või sõltumatuses.

Vajadus määrata määruses nr 4/2009 sätestatud forum necessitatis'e tingimused

- 23 Kui Euroopa Liidu töötaja staatus ei määra tema alalist elukohta mõnes liikmesriigis ning kohaldatav on täiendav säte, on Hispaania kohtud ema Hispaania kodakondsusest tulenevalt pädevad menetlema vanemliku vastutuse meetmeid LOPJ-i artikli 22c punkti d alusel. LOPJ artikli 22c punkti c kohaselt puuduks neil pädevus menetleda abiellulalutust. Samuti ei oleks neil pädevust lastele elatise määramiseks vastavalt määrusele nr 4/2009, mis ei sisalda täiendavat sätet. Artikli 3 punktis d sätestatud reegel ei ole kohaldatav, kuna kohtualluvus põhineb kodakondsusel.
- 24 Vaja on, et Euroopa Kohus selgitaks, kuidas tuleb nimetatud määruse artiklis 7 sätestatud *forum necessitatis*'t tõlgendada, ja täpsustaks:
 - millised on eeltingimused, mida ta peab vajalikuks, et asuda seisukohale, et menetlust ei saa põhjendatult algatada või läbi viia või see osutub võimatuks kolmandas riigis, millega on vaidlus tihedalt seotud (käesoleval juhul Togo),
 - kas vaidluse poolel on vaja tõendada, et ta on algatanud või püüdnud algatada selles riigis menetlust, aga negatiivse tulemusega, ja
 - kas liikmesriigiga piisava seotuse jaoks piisab ühe vaidluse poole kodakondsusest.